



HUR JAG BLEV VÄN MED TALLTITAN, GRÅSISKAN OCH KORSNÄBBEN.

AV: EVERT NYQVIST.



Ingen fågelbok av alla jag läst har väl så fångslat mig som Bengt Berghs »Min vän fjällpiparen». Det var särskilt kapitlet om hur han lyckades få fjällpiparen att ruva sina ägg i handen, som intresserade mig. Det måste väl vara något nästan övernaturligt, tänkte jag, då jag bläddrade genom boken och såg alla vackra fotografier, men bilden med Lahol (fjällpiparen) en halv meter över marken, ruvande i handen, verkade knappast trovärdig. Jag kunde inte vänta med att få reda på tillvägagångssättet tills jag hunnit så långt i boken utan måste leta reda på det ställe, där tämjningen av Lahol avhandlades. Detta kapitel genomlästes så noggrant, som om det gällt att lära sig en psalmvers i skolan.

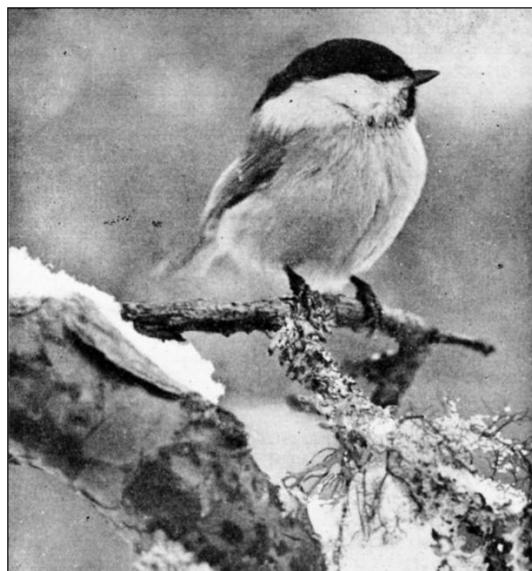
Att en tämjning som den nämnda skulle vara möjlig för någon annan än Bengt Berg, trodde jag inte mycket på, trots den ganska utförliga beskrivningen över hur han vunnit fågelns förtroende. Gärna skulle jag vilja pröva på möjligheten, men ingen fjällpipare fanns härnere, och alla fåglar tycktes så skygga. Enda möjligheten att få se en fågel på nära håll var, att i vedboden slå ut en kvist ur ett bräde, strö litet gryn eller annat ätbart så nära utanför som möjligt och sedan sitta innanför och vänta, men denna väntan blev många gånger längre än tålamodet räckte.

Så gingo flera år och tanken på att få någon vild fågel tam hade nästan helt försvunnit. Plötsligt en kall vinterdag, då vi som vanligt voro vid en skogskoja i närheten av Värnanäs hördes ett »tje-ge-ge-ge» från en liten gran invid ena väggen. Där satt en liten talltita och kikade försiktigt fram. Vi — mina bröder och jag — höllo oss så mycket som möjligt stilla, alltmedan den ene av oss ur ryggsäcken fick fram en smörgås. Vi förstodo att titan i likhet med talgoxen nog tyckte om det som var fett, varför jag skrapade av litet smör, som sedan placerades på en gren. Vi gingo därpå åt sidan för att se om smöret skulle upptäckas och behaga. Det var just vad det gjorde, och sedan hon — eller han — flugit bort några meter till en kluven björk — kom den snart åter för att se om något mer fanns kvar. En ny klick smör placerades på grenen, vi trädde åt sidan och så höllo vi på omkr. 1 timme.

Under tiden hade ännu en fågel av samma art infunnit sig, förmodligen maken, och deltog i utspisningen. Efter ett uppehåll på ett par timmar återkommo båda fåglarna och ville ha mera smör. Då jag kom att tänka på att smöret innehåller salt ville jag inte ge dem mer av den varan i dag, men en ostbit som fanns kvar på en smörgås kunde kanske tilltala dem.

Smöret på grenen utbyttes mot ost och den var minst lika begärlig. Nu hade de vänjts vid platsen så mycket att för varje gång de skulle hämta mat jag kunde taga ett kort steg närmare grenen, mellan varje matning. Så småningom stod jag på endast 1 meters avstånd från fåglarna. Denna dag kunde inte mera hinnas med, men jag var glad över att fåglarna lagt bort en stor del av rädslan för människan. Ostkanter hade nu särskilt sparats för dem under veckan. De tittade lite snett på mig där jag stod alldeles intill ostbitarna på grangrenen, men rädslan fick vika för hungern och snart voro vi lika goda vänner som när vi skiljdes förra

söndagen. En liten smörklick lades på pekfingeret och så ställde jag mig bakom knuten på kojan och höll handen så att ingenting syntes från deras plats på grenen. Det dröjde en stund — de flögo bort ett litet tag — men kommo snart åter. Då vredo och vände de på huvudet, tittade på smörklicken på fingret och till slut kunde den ene inte motstå längre — ett lätt flaxande, ett litet hackande på smöret, men så fort bort igen. Kvickt ordnades nu en ny smörklick och nu började turerna mellan björken och mitt pekfinger bli tätare. Den andra fågeln höll sig ännu passiv.



Talltitan är mätt och belåten.

Nu ville jag försöka få se fågeln hämta mat ur min hand. Hittills hade jag endast känt de små vassa klorna haka sig fast på fingret och en näbb hacka i sig smöret. Efter en liten stund kunde jag stå helt öppet och mata titan med ostkanter. Nu kunde inte den andra motstå att se läckerheterna konsumeras oavbrutet av maken utan snart nog hade även den vågat sig fram, först bara för att göra ett litet hugg i ostkanten och så flyga åt sidan, men snart hade båda fåglarna uppfyllt vår önskan, nämligen att ogenerat äta ur våra händer.

Någon skillnad på person kunde vi inte märka att de gjorde, utan huvudsaken var, att det fanns ost, från vems hand den togs gjorde detsamma. Så gick några söndagar. Alltjämt när vi vid 10-tiden anlände till kojan sutto fåglarna där och väntade. Men när vi kommo fram och ordnade med skidorna och inte omedelbart tog fram deras ostkanter, satte de sig på axlarna eller på mösskullen, så tama hade de blivit. Jag tog då någon liten ostbit och stack in under lumberjackans krage, så att den knappast syntes. Fåglarna sutto under tiden på en gren eller en utsträckt tom hand och spejade. De fingo dock inte nu matas direkt utan skulle läras söka rätt på maten, som var gömd någonstans. Så småningom gömdes nu bitarna helt och hållet, och vi hade stort nöje av att ha dem klättrande och klängande i alla möjliga lägen. Inte bara

under kragen gömdes maten utan mellan sportmössans kulle och skärm, i örat eller i barkspringorna på någon tall, som man stod lutad emot. I senare fallet kunde man bli visiterad från topp till tå innan man genom att trycka fast ännu en liten bit visade dem var de skulle söka. Vi roade oss t. o. m. med att trycka fast litet ost i kindtändernas ojämnheter och sedan stå och gapa, snart kommo fåglarna utan vidare och tjänstgjorde som tandpetare. Det låter otroligt men är absolut sant. Till de enklare konststyckena räknades att stå med en ostbit mellan tänderna och så få fåglarna att äta upp den där. De högo då in med sina små vassa klor på hakspetsen och trummade på med näbben, så att det skakade i tänderna. Var man då nyrakad, och det var några köldgrader, så vill jag lova, att det fordrades en viss grad av behärskning att känna deras klor hugga in i skinnet utan att mota bort dem.

Ibland då vi voro ute och åkte skidor eller gingo omkring i terrängen kunde vi träffa på något s.k. »meståg» (en vintertid ofta förekommande sammanlutning av olika slag av mesfåglar), som drog fram genom skogen för att gemensamt söka föda. Ställde man sig då mitt i tågets väg med handen utsträckt inträffade det mer än en gång, att »våra» titor skilde sig från de övriga och följde oss. Särskilt minns jag en gång, då vi påträffade dem vid Jutviken. Vi voro på väg tillbaka till kojan. Hela vägen, drygt 1 km., följde de oss flygande från träd till träd. Då och då måste de få en ostbit. Sådana fingo ej saknas i byxfickorna, en enda söndag den vintern.

Denna, vinter gick fort förbi, tyckte vi. Till stor del beroende på titorna, och snart var våren kommen. På grund av tjäderspel försumrades kojan och titorna några söndagar, och när vi så åter kommo dit, kunde vi ej känna igen våra förut så intima vänner.

Nu voro de precis som de övriga mesarna i skogen. Skulle man få den äran att ge dem mat, måste den kastas en bra bit bort, och det var knappt de brydde sig om ostbitarna ens då. Nu var den tid kommen, då mat, som var bättre än gamla ostkanter, fanns att tillgå i nästan obegränsad mängd. Vi voro nu överflödiga och därför glömdes vi bort. Men sådant är ju livet.

Gråsiskorna.

En kväll vintern därpå träffade jag samman med »Nyberg på Fallskära». Han hade fått en flock fåglar på sin gård ute vid Stenfallet, som han examinerat som »morysker», d. v. s. gråsiskor, men han ville, att jag skulle göra en titt till honom, så att han fick bekräftelse på detta. Det var mycket riktigt gråsiskor — en flock på ett 20-tal fåglar. Han fick dem också att stanna, emedan han skaffade en stor säck ogräsfrö och med denna utfodrades nu hela flocken. Varje morgon så snart det började dagas voro fåglarna vana vid att få mat. För att nu få dem att vänja sig vid mig bad jag Nyberg att få överta matningen på mornarna under några dagar. Jodå, det fick jag visst. Någon timme innan jag skulle börja mitt arbete för jag den c:a 3 km. långa vägen från Fältet till Stenfallet för att få mata dessa fåglar. Några, som visste i vad ärende jag i ottan kom farande, tyckte som så, att jag gärna kunde åka ett litet stycke längre, d. v. s. till Marieberg. Nåja, jag fortsatte likväl med matningen, då jag liksom kände på mig, att det skulle lyckas med tämjningen. En morgon kom jag något senare än vanligt. De hade gott om frö i alla burkar och även å stora ytor på snön, men inte alls slags frö var i deras smak. Nu sågo de hungriga ut. Var

man gick fram på gården följde fåglarna efter genom att flytta sig från träd till träd. Då jag kom upp på uthusvinden där säcken förvarades, hade ett par fåglar listat ut var maten fanns och försågo sig som bäst. Nu började det synas, att de inte voro så lättskrämda som tidigare.



Nyberg och »moryskerna».

Så en söndagsmorgon beslöt jag mig för att nu skulle försöket göras att få dem att äta ur handen. — Jag hade de senaste dagarna strött ut fröet först 1 mtr från fötterna, och då jag märkte, att de kommo utan rädsla, minskades avståndet. — Det var endast ett par grader kallt, men då jag ansåg det nödvändigt att sitta nedhukad med handen nedgrävd under snön, så kunde det räcka. De hade inte fått någon mat den dagen och säcken hade noggrant tillstopats. Jag strödde då ut en rand på snön, och under randens ena ände, där jag strött något rikligare, stacks handen ner i snön. Fåglarna kommo snart ner, och om ett par minuter voro de vid randens mitt. Men där hejdade de sig, tittade sig omkring och så lyfte hela flocken och satte sig i ett träd. Jag hade då inget annat att göra än att strö ut en ny portion på det kvarlämnade fröet, och återigen kommo de och började äta. Men ungefär vid samma ställe som de slutade förut blev det med ens slut även nu. I iver att söka efter godsaker kom dock en fågel närmare, men det var flera decimeter kvar till handen än. Manövern fick upprepas och efter någon timme hade jag lyckats överlista dem. Visst blev det kallt mot slutet, men spänningen och den därmed följande hastigare blodcirkulationen gjorde, att kylan ändå inte märktes, såsom den eljest skulle ha gjort.

Sakta och omärkligt, bara någon millimeter i taget, höjde jag så handen, och om en stund hade jag den fritt över snö» med en och ibland två gråsiskor pickande med sina korta, vassa näbbar mot handflatan, som ännu tacktes med en blandning av snö och ogräsfrö. —

Ännu en stund satt jag nedhukad, fastän jag för en god stund se'n kände hur benen började domna bort. Med vänstra handen strödde jag på ett nytt lager frö, och då fåglarna utan vidare slog sig ner, reste jag mig sakta upp alltmedan en av dem satt kvar och åt.

Att jag försakat middagen började nu märkas. Men hungerkänslan hölls tillbaka med tillfredsställelsen, att jag lyckats.

De första dagarna därefter kommo endast några av de som varit med från början och togo maten ur händerna, men snart hade hela flocken lagt bort all skygghet.

Nyberg, som är en stor fågelvän, var mycket glad åt fåglarna och deras leverne. Särskilt på morgnarna, då de voro hungriga, brukade de sitta och vänta på honom, och så snart han visade sig fick han hela flocken över sig. Hade han pipan i munnen var pipskaftet en omtyckt sittplats, och ofta sutto fåglarna och sneglade ner i piphuvudet för att utröna om något ätbart möjligen kunde vara att finna där. Annars kunde de slå sig ner på hatten, både bak- och framtill på den refflade manchestervästen eller skjortärmarna. Sedan de en gång blivit tama gjorde de ingen urskiljning på vem som hade matningen om hand.

En dag då några av fåglarna skulle ringmärkas behövde jag bara ta en hand full med ogräsfrö, så hade jag snart en gråsiska där, och det var bara att sluta handen, sätta på den ringen och så vänta på nästa.

En varm och solig dag i början på april försvann helt plötsligt hela flocken. Nordliga trakter med sina häckplatser lockade.

Korsnäbbarna.

Vintern 1942—1943 blev helt plötsligt en »korsnäbbsvinter». Orsaken var den rikliga tillgången på grankottar, det var ett »kottår». Vintern 1933—1934 var det närmast föregående kottåret. Under dessa »år» häckar korsnäbbarna i stort antal i vårt land. Det sker mestadels under senare hälften av februari och början av mars. Då jag, särskilt under vintern 42—43, lade märke till den rikliga tillgången både på kottar och korsnäbbar, gjorde jag en eftermiddag en vandring ut till skogen söder om staden. Jag har inte gått länge förrän jag plötsligt stannar, lyssnar och får höra en fågelsång, som jag inte hört på 9 år, korsnäbbshonans sång för honan. Kikaren riktas in mot några grantoppar varifrån ljudet hörs — och mycket riktigt, där sitter en hane, vackert röd och sjunger för sin gröngrågula hona. Platsen studeras noga och präntas in i minnet. Här är bäst att passera hastigt förbi, så att inte det blir någon rubbning av det säkert tilltänkta bobygget. Jag fortsätter och får under vandringen höra flera hanar sjunga, men ingen så vackert som den först påträffade. Så går det om några dagar, men före solen stiger jag en morgon upp och går till platsen för den denna årstid så värderade korsnäbbssången. Jag står där och väntar och lyssnar. Det är en vacker morgon med klar himmel, solen har ännu ej gått upp, det är stilla och lugnt. Kattugglan, som »hoade» först när jag kom, har också tystnat. Plötsligt börjar en liten tofsmes med sitt fina kvitter. Till att börja med fäster jag mig inte så mycket vid honom, men då allt annat är tyst, och jag inte har något särskilt för mig, tar jag kikaren, riktar in den mot det träd därifrån jag hör hans ihållande kvittrande läte och får syn på honom. Jag vet ju såväl hur han ser ut, men jag följer honom likväl från gren till gren. Men vad får jag då se! En korsnäbbshona visar sig plötsligt på samma gren som tofsmesen, och därtill har hon ju näbben full med moss. Jag står alldeles stilla och följer alla hennes rörelser. Så försvinner hon bland grenarna, men kommer snart igen — utan moss i näbben! Strax därpå kommer hanen,

försvinner bland grenarna ett tag, men kommer snart ut igen.

Det är tydligt att här bygges. För att inte störa tors jag inte gå fram och titta. Några dagar senare går jag försiktigt fram i närheten av boträdet och kan se honans stjärt sticka fram utöver bokanten. Hon har således redan lagt sig att ruva. Boet, som ligger relativt lågt, endast 4 mtr högt, anser jag synnerligen lämpligt för studier och fotografering.



Korsnäbbshonan ruvar.

En trappstege, som förlänges till lämpl. höjd, reses på ett avstånd av c:a 8 mtr från boet. Honan tittar över bokanten och följer mina förehavanden, men anser sig inte direkt hotad utan ligger lugnt kvar. Jag står inte enbart stilla utan rör på mig litet smält, under det jag iakttar hennes reaktion. Ja, så blir klockan närmare halv 9, och det blir bäst att lägga ihop stegen, sticka in den i några täta granbuskar till nästa dag, ty kl. 9 börjar arbetet. Så snart det ljusnar nästa dag reser jag åter stegen, men idag omkr. 1 mtr närmare. Detta synes inte bekomma honan något, men då hanen slår sig ner i en grantopp, under det han ivrigt låter sitt »gjöpp-gjöpp gjöpp» ljud, kan jag se, att han märkt förändringen. Det går omkring 10 min. varunder hanen oavbrutet håller på med sitt »gjöppande». Då med ens hörs ett svagt kvittrande läte. Det är honan, som lockar, och då jag tar kikaren till hjälp får jag se hur hon, under det hon kvittrar dallrar lätt på vingarna, tydligen ett tecken på, att nu bör han inte låta henne vänta längre på maten. Det dröjer heller inte länge förrän han flyger ner till henne. Han sätter sig på bokanten, gör några knyckningar på halsen och snart kommer en halvsmält vitaktig massa upp ur krävan. Honan sträcker sig fram mot hanen, alltunder det hon dallrar med vingarna. Hon får portion efter portion, och snart är det tomt i hanens kräva, varför han får ge sig iväg på nytt för att skaffa mer.

Det dröjer nära en timme innan hanen anländer igen, men då flyger han så gott som direkt ner till henne. Före därpå följande matning har stegen flyttats ännu närmare.

Så går morgon efter morgon, och på femte dagen har jag kunnat flytta stegen så nära, att den står på endast 1 mtrs avstånd från boet. Nu börjar det bli spännande. Hanen kommer regelbundet varje timme och matar honan utan tveksamhet, men då måste jag stå bakom trappstegen. Nu gäller det att komma på särskilt god fot med honom. Målet är ju, att vi skola bli så goda vänner, att jag på nära håll kan få en inblick i kors-

näbbarnas liv så ostört som möjligt. Honan ligger säker på boet, jag har prövat henne, och på 1 mtrs avstånd och t. o. m. mindre visar hon ingen rädsla. Men att få hanen lika säker! När han kommer flygande och slår till på bortsidan av granen gäller det att krypa ihop, samtidigt som man tar ett steg mot höjden. Alldeles orörig får jag då invänta hanen till boet. Även under själva matningen måste jag stå stilla och titta fram genom stegens spjälor. Under mellantiden till nästa matning brukade honan uppvaktas med granfrön, som jag plockade fram ur några kottar. Denna eljest så begärliga maträtt intresserade henne inte alls. Jag kunde inte servera den så som den skulle. Då jag vid isärbrytningen av kottarna iakttog några insektslarver, slog det mig genast, att dessa visserligen ganska små men tämligen välgödda varelser kanske skulle kunna tilltala. På en liten kvist placerades en fem ä sex larver, som räcktes fram. På grund av stark blåst blev inte mer än 2 st. kvar på kvisten då den nådde honans näbb. Hon vred något på huvudet, tittade på dem ett ögonblick, så öppnades näbben och en klabbig tunga hämtade dem. Nu började det bli intressant. Skulle det lyckas att få korsnäbbhonan lika tam som tidigare hade lyckats med talltita och gräsiska? Ja, förutsättningarna här för syntes nu finnas.

Fickorna stoppades fulla av kottar, som sedan bröts isär en efter en. När jag fått ett litet parti larver radades även de upp på kvisten och överräcktes till henne. Men även nu blåste de flesta larverna bort. Jag kom då på idén att först stryka lite saliv på kvisten innan de plockades på. Nu fäste de på detta sätt riktigt bra. När hon plockat i sig allesamman lade jag märke till, att kvisten slickades på ett synnerligen omsorgsfullt sätt. Varje tillstymmelse till fuktighet tillvaratogs. Då förstod jag, att hon var törstig. Snön låg här och där kvar i skogen, så vatten i form av snö var lätt att få tag i. Ett stycke av den frusna snön räcktes fram till henne. Ögonblickligen högg hon in på snön med sin kraftiga näbb, varvid hon bokstavligen slickade sig om »munnen». Följande dag då matningen skulle börja, kunde jag se hur hon följde mig med ögonen, hon väntade på snön. Jag började matningen med litet snö varpå följde larvdieten. Hanen kom som vanligt ungefär en gång i timmen, litet skygg och försiktig. Då det fortfarande dröjde en stund innan han slog ner i bogranen, började honan med ett fint kvittrande låte varunder hon låg och dallrade med vingarna. Då betänkte han sig inte längre utan kom genast ner och satte igång med matningen. Nu hade jag kommit så långt, att jag inte behövde gömma mig för honom varje gång han kom med mat.

Nästa gång jag med ena handen räckte fram snöstycket vågade jag försöket att stryka henne lätt över ryggen. Det gick mycket bra.

Några dagar därefter, då jag beräknade att äggen skulle vara kläckningsfärdiga, kunde jag tillåta mig sticka ner ett par fingrar efter bokanten, fastän honan låg kvar, för att känna efter om äggen kläckts. Följande dag kunde jag efter matningen lyfta honan av boet och titta ner i det. Hon sträckte på benen ett ögonblick, och så gick hon åter för att ruva.

Så kläcktes äggen. Av de 3 äggen blev 3 ungar. Tidigt på morgonen kan man se honan ligga kvar och värma ungarna, men så snart solen gått upp och börjat verka lämnar hon dem för att i någon närbelägen gran börja fröätandet, då och då avbrutet av fjäderputsning.

En morgon, då hon som vanligt låg och värmdde ungarna, kom hanen och slog sig ner vid bokanten. Hon reste sig sakta upp, spatserade ut på grenen mot stammen för att lämna plats åt honom under matningen. Han börjar göra några knyckande rörelser på halsen och upp kommer den halvmålta frömassan, som delas ut åt ungarna i tur och ordning. Med färgfilm i filmkameran tar jag några scener av detta vackra skådespel. Så snart han är färdig med ungarnas matning flyger han upp till honan, som sitter i granen bredvid och förser sig med granfrö, trycker sig tätt intill henne, knycker på halsen, och så får hon resten som är kvar i krävan. Det ser precis ut som om han tänkte: »Ta du igen dig ännu ett tag». Därpå lämnar han henne för att flyga bort till sitt speciella matställe, ty det duger inte med vilken grans kottar som helst. Runt omkring stå ju granarna fulla av kottar, men dessa bryr han sig inte om. Främmande korsnäbbar tar emellertid hand om dessa.

Ungarna, som på grund av den rikliga och säkert kraftiga näringen växer oerhört fort, får dag efter dag sitt fina dun utbytt mot riktiga fjädrar, och en vacker dag börjar den mest försigkomne resa sig upp och titta ner över bokanten. Nu ha de växt till sig så bra, att ringmärkningen kan komma ifråga, och så får varje unge en lätt ring kring benet med inskriptionen »Return Museum Gbg Sweden» jämte identifieringsnummer och bokstav. Jag hade väntat mig, att då ungarna skulle växa upp, honan skulle återta sin naturliga inställning till människan, d. v. s. att skyggheten skulle återvända, men så blev dock ej fallet. Fastän ungarna när som helst kan lämna boet är hon fullständigt lika tam. Hon kommer till boet och matar ungarna utan minsta tecken till rädsla för mig, och ändå står jag på stegen närmare än 1 mtr. Fortfarande får jag, då hon kommer och ställer sig på bokanten, stryka henne över ryggen, men huvudet böjer hon lätt undan. När jag har ringarna i fickan får jag lust att ringmärka också honan, varför jag tar ett lätt tag omkring henne och lyfter henne från grenen. Inte ens nu gör hon något för att komma loss. Men så för att lättare komma åt benet vänder jag henne upp och ned. Men det skulle jag inte ha gjort. Hon sparkar och arbetar för att göra sig fri, och sedan jag väl fått ringen fästad släpper jag henne. Men nu har det med ens inom loppet av endast några sekunder blivit en helt annan fågel. Det går alls inte att komma i närheten av henne, och då hanen strax efter kommer hem med krävan full störtar honan sig emot honom och motar bort honom från boträdet. Jag stod nämligen kvar på stegen. Jag väntade, att hon skulle lugna sig, men därav blev intet. Jag gick ner från stegen och ställde mig på avstånd, men så länge jag var synlig visade hon sig lika orolig. Nu hade jag intet annat val än att taga ner stegen och så fort som möjligt försvinna från platsen. Det kändes något egendomligt, att se dem så förändrade på endast några sekunder. Jag hade ju ändå under dessa veckor fått uppleva betydligt mer än jag från början vågat hoppas på.

Avskedet hade dock kunnat ske värdigare, det hade de verkligen förtjänat. En tröst var dock att veta, att vår bekantskap inte skulle ha räckt mer än en dag längre, ty sedan ungarna lämnat boet hade vi ingen mötesplats mer.